

Пропозиції
до проекту Закону України
«Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального
кодексів України щодо встановлення відповідальності за окремі дії
проти основ національної безпеки України»
*(реєстр. № 9223 від 19.04.2023 р.)**

Законопроект розроблено з метою «захисту національної безпеки та національних інтересів України в інформаційній сфері».

Проектом пропонується доповнити Кримінальний кодекс України (далі – КК України) статтею 114-3 «Використання облікових записів з метою поширення недостовірної інформації або для здійснення впливу на прийняття рішень, вчинення чи не вчинення дій».

Визнаючи необхідність удосконалення підстав кримінальної відповідальності за окремі злочини проти основ національної безпеки України, вважаємо за доцільне зазначити таке.

1. Зміни норм чинного законодавства, особливо спрямовані на запровадження нових підстав відповідальності, потребують обґрунтування, яке має базуватися на результатах ґрунтовного аналізу практики застосування чинних норм, які би доводили їх недостатню ефективність і потребу удосконалення закону. Наведені в пояснювальній записці твердження про те, що «для ефективнішої взаємодії в напрямку національної безпеки необхідно мати якомога ширший законодавчий інструментарій для боротьби проти осіб, які одноосібно або колективно займаються інформаційними атаками, поширенням неправдивої та / або маніпулятивної інформації» не може вважатися достатнім обґрунтуванням пропонованих змін.

2. Об'єктивна сторона пропонованого до криміналізації діяння полягає у вчиненні альтернативних дій: створенні облікових записів (тобто не менше двох), придбанні облікових записів, використанні облікових записів, збуті облікових записів. Отже, настання шкоди не є обов'язковою ознакою складу правопорушення.

За змістом пропонованої диспозиції визначені у статті 114-3 проекту дії стосуються не будь-яких облікових записів, а лише таких, що характеризуються сукупністю трьох ознак: 1) вони містять завідомо неправдиві відомості щодо користувача; 2) за їх допомогою поширюється недостовірна інформація (у тому числі від імені інших осіб, причетність яких до оприлюдненої інформації не підтверджена); 3) за їх допомогою здійснюється втручання в діяльність фізичних і юридичних осіб.

Відповідно до пункту 31 Закону України «Про авторське право і суміжні права» обліковий запис – це формалізований згідно зі стандартами мережі Інтернет запис на комп'ютерному обладнанні (комп'ютерах, серверах), підключеному до мережі Інтернет, що ідентифікує користувача (наприклад, власника вебсайту) на такому обладнанні, містить дані про доступ до частини каталогів і комп'ютерної програми, комп'ютерного обладнання, а також визначає права такого доступу, що надають можливість володільцю облікового

запису додавати, видаляти, змінювати цифровий контент і дані вебсайту, надавати доступ до вебсайту або його частини, окремих даних іншим особам, припиняти функціонування такого вебсайту або його частини в межах облікового запису.

Використання у диспозиції норми єднальних сполучників ускладнює розуміння об'єкта кримінально-правової охорони, оскільки видається, що правопорушник має заподіяти шкоду одночасно «і суверенітету, і територіальній цілісності та недоторканності, і обороноздатності, і національній, державній, економічній чи інформаційній безпеці України».

У цьому контексті слід зауважити, що правова норма, особливо та, яка передбачає кримінальну відповідальність, має бути чітко визначеною та передбачуваною, тобто сформульованою із достатньою точністю, щоб дозволити індивіду регулювати свою поведінку.

Опис основного складу пропонованого до криміналізації діяння не враховує правової позиції Конституційного Суду України (рішення від 22 вересня 2005 року № 5-рп/2005, від 30 вересня 2010 року № 20-рп/2010, від 22 грудня 2010 року № 23-рп/2010 тощо) про вимогу забезпечення в законі принципу правової визначеності й недопущення двозначності правової норми (як складових елементів верховенства права).

3. Вжиті в частині 3 пропонованої статті 114-3 КК України поняття наслідків «використання облікових записів, у тому числі тих, які містять завідомо неправдиві відомості щодо користувача» як таких, що «сприяють підвищенню рівня соціальної напруги, порушують конституційні права і свободи громадян, або іншим чином загрожують національній безпеці» не лише обмежує свободу думки і слова, право на вільне вираження своїх поглядів і переконань, а й суперечить здоровому глузду.

Мають місце помилки техніко-юридичного характеру: відсутня нумерація частини четвертої, конструкції санкцій частин третьої та четвертої не відповідають вимогам юридичної техніки.

4. Нормами чинного КК України вже передбачено кримінальну відповідальність за поширення інформації, яка:

– містить публічні заклики до насильницької зміни чи повалення конституційного ладу або до захоплення державної влади (стаття 109 КК України);

– містить публічні заклики до зміни меж території або державного кордону України або порушення порядку, встановленого Конституцією України (стаття 110 КК України);

– спрямована на розпалювання національної, регіональної, расової чи релігійної ворожнечі та ненависті, на приниження національної честі та гідності, або образу почуттів громадян у зв'язку з їхніми релігійними переконаннями (стаття 161 КК України);

– є конфіденційною інформацією про особу (стаття 182 КК України);

– містить публічні заклики до вчинення терористичного акту (стаття 258-2 КК України);

– містить публічні заклики до погромів, підпалів, знищення майна, захоплення будівель чи споруд, насильницького виселення громадян, що загрожують громадському порядку (стаття 295 КК України);

– містить публічні заклики до агресивної війни або до розв'язування воєнного конфлікту (стаття 436 КК України);

– використовує символіку комуністичного, націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів (стаття 436-1 КК України).

Також передбачено кримінальну відповідальність за діяння, які:

– шкодять суверенітету, територіальній цілісності та недоторканності, обороноздатності, державній, економічній чи інформаційній безпеці України: перехід на бік ворога в період збройного конфлікту, шпигунство, надання іноземній державі, іноземній організації або їх представникам допомоги в проведенні підривної діяльності проти України (стаття 111 КК України);

– перешкоджають законній діяльності Збройних Сил України та інших військових формувань в особливий період (стаття 114-1 КК України).

За період із 24 лютого 2022 року прийнято низку законів про внесення змін до КК України, у результаті яких кодекс доповнено чотирма новими нормами про кримінальну відповідальність за поширення інформації в Інтернеті (статті 111-1, 114-2, 435-1, 436-2 КК України) та до двох статей (статті 111, 161 КК України) внесені зміни, спрямовані на посилення відповідальності за такі діяння.

Отже, за умови дотримання принципу невідворотності кримінальної відповідальності та покарання існуючі підстави відповідальності за поширення недостовірної інформації є достатніми для ефективної протидії таким діям.

5. Пункт 2 Розділу II проекту не відповідає вимогам частини восьмої статті 90 Закону України «Про Регламент Верховної Ради України» в частині доручення Кабінету Міністрів України щодо переліку нормативно-правових актів, що потребуватимуть розробки та змін.

За таких умов не доводиться поділяти впевненість авторів законопроекту в тому, що його прийняття «дозволить забезпечити кримінально-правовий захист національної безпеки та інтересів України в інформаційній сфері, а також посприє підвищенню ефективності боротьби проти інформаційних атак, які підвищують рівень соціальної напруги в суспільстві».

*Дослідницька служба
Верховної Ради України*

**Цей документ підготовлений Дослідницькою службою Верховної Ради України як довідковий інформаційно-аналітичний матеріал. Інформація та позиції, викладені в документі, не є офіційною позицією Верховної Ради України, її органів або посадових осіб. Цей документ може бути цитований, відтворений та перекладений для некомерційних цілей за умови відповідного посилання на джерело.*